

Je li ekološki održivo društvo (sustainable society) budućnost ili utopija?

JOSIP ČIČEK

Ministarstvo građevinarstva,
stambenih i komunalnih poslova
i zaštite čovjekove okoline, Zagreb

MARIJA ČIČEK

Klinički bolnički centar, Zagreb

UDK: 30:504

316.334.5

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. travnja 1991.

Nakon izlaganja osnovnih principa ekološki održivog društva pokušava se dati odgovor je li ovakva suvremena težnja ekološke civitas dei moguća. Posebno se na nekim konkretnim primjerima u svijetu naglašava mogućnost ostvarivanja održivog razvoja bez ekološki održivog društva. Pri tome se ističu i neki psihologijski i medicinski aspekti u razmatranju ove problematike. Zalaže se za realizaciju ekološki održivog društva (sustainable society) kao jednog od mogućih ekoloških i sociokulturnih aspekata budućnosti.

1. Uvod

Euforični razvoj znanosti i tehnologije stvorio je lažni osjećaj svemoći čovjeka u odnosu na njegovu vjekovnu težnju da ovlada prirodom. Nažalost, u svojoj opijenosti tim »uspjesima« nije homo sapiens razmišljao mnogo o možebitnim posljedicama za prirodu i svoj opstanak. U to vrijeme znanost i tehnologija davali su pravo čovjeku da smije u prirodi činiti sve što može i želi i što je tehnički moguće. Pri tome su zaboravljeni osnovna etička i moralna načela, to jest, dopustivo, dobro i poželjno.

Čovjekov napredak i razvitak kao sjena prate druge pojave koje bi mogle ugroziti pa čak i uništiti ne samo život nego i same uvjete potrebne za život. Nekoć zanosni napredak izokreće se u ubojiti napredak. To pitanje pokreće i potiče novu svijest i na nov način razmišljanja: »što je veća čovjekova moć; to je veća njegova etička i moralna odgovornost.« Svijest o odgovornosti za dobro i zlo djelovanje posebna je značajka čovjekova, kako kaže Aristotel: »Jedino je ljudima svojstveno da imaju osjećaje dobra i zla, pravde i nepravde i druge osjećaje istog reda«.

Apokaliptička sudbina potpune ugroženosti života i opstanka ljudske vrste na zemlji nije, nažalost, više samo tema znanstvene fantastike, nego postaje surova i kruta realnost (ozonske rupe, umiranje mora, sušenje šuma, poprimaju sve više karakteristike nezaustavljivih procesa, javljaju se nove bolesti civilizacije itd). To znači da živimo u vremenu opterećenom prijetnjom globalne katastrofe. No ipak, vlastita nemoć da se riješe globalni problemi opstanka ne bi smjela biti izgovorom da ono što svatko od nas mora i može učiniti to i učini. U tom smislu obrana prirodnih sustava s pomoću nastojanja da se priroda i njezini potencijali iskorištavaju na razuman i pametan način nije beznačajan prilog.

U tom novom modelu odlučivanja pojam zaštite okoline prerasta u integralni pojam kvalitete življenja. Takva kvaliteta održava i odražava duboki smisao odnosa čovjeka i prirode izražena ovim riječima: »Čovjek živi s prirodom, uživa u prirodi, živi od prirode i sam je dio prirode«.

Principijelno se problemi zaštite okoline svode na proizvodnje — provođenje mjera sanacije tzv. crnih točaka zagađene okoline, preventivne mjere preinake postojećih tehnologija i projekata u skladu sa zahtjevima zaštite okoline, kao i na utvrđivanje izuzetno značajnih entiteta prirodne okoline koje treba trajno zaštititi za buduće generacije.

Sanacija postojećih zagađenja predstavlja dodatnu privrednu djelatnost, ali uz stvaranje novih radnih mjesta i privrednih aktivnosti, no visoko je zahtjevna na osiguranje značajnih novčanih sredstava.

Preventivne aktivnosti preinaka projekata i uvođenje ekološki povoljnijih tehnologija ne zahtijevaju tolika sredstva i ne bi smjele ugrožavati osnovni ekonomski poticaj ulagača. Osnovni smisao takvih mjera i preinaka treba biti osiguranje tzv. održivog — trajnog razvoja.

1.1. Što je to održiv — trajni razvoj?

U suvremenom svijetu nakon objavljivanja Izvještaja Svjetske komisije za okolinu, kojom je rukovodila poznata ministarka Norveške za zaštitu okoline Gro Bruntland Harlem, a koji je objavljen kao knjiga »Our common Future« — »Naša zajednička budućnost«, udomaćio se i postao je jako moderan izraz »sustainable development«, koji se u nas nesretno prevodi izrazima koji su mu najbliži i najsličniji — održiv razvoj ili trajni razvoj.

Još 1960. godine je organizacija OECD-a u svojoj deklaraciji pozvala vlade zemalja članica da uspostave »najviši održivi ekonomski rast« unutar i između zemalja članica. Interpretacija tog koncepta evoluirala je značajno, no uvijek je ostao osnovni smisao da se značajno težište daje na kvalitetu ekonomskog rasta, a manje na apsolutnu kvantitetu. Danas se smatra da postoji 64 definicije održivog razvoja. Sve one se slažu u osnovnim elementima, koji su esencijelni za održiv razvoj:

- kontrola rasta populacije,
- provođenje tehnoloških promjena u smislu »čistog zelenog« rasta,
- osiguranje da se cijene izvora — resursa odražavaju na njihov nedostatak i/ili nestanak,
- unapređenje i podizanje kvalitete i kvantitete faktora koji doprinose blagostanju i kvaliteti življenja,
- promjena odnosa proizvodnja i potrošnja uz održavanje resursa,
- racionalizacija stupnja zamjenjivanja i interakcije između prirodnih i stvorenih dobara.

U prvim fazama razvoja i idejnog sazrijevanja održivog — trajnog razvoja naglasak je bio na ekonomskim instrumentima. U sadašnjoj fazi naglasak se daje na tehnologiju i okolinu. Tako je u ožujku 1990. godine Savjet OECD-a odobrio započinjanje novog trogodišnjeg programa »Tehnologija i okolina«, koji treba pomoći zemljama članicama razvoju slijedećih generacija čistih tehnoloških procesa i proizvoda.

Sekretarijat OECD-a zadužen je da provodi intenzivni program djelovanja na ekonomici održivog razvoja. Organizacijski pristupi tog rada su:

1. Potpuno konzistentni s bazičnim djelovanjem zemalja članica u razvoju i zaštiti okoline.
2. Odgovaraju željama da se djelovanje koncentrira na održiv razvoj u područjima s usporednim prednostima.
3. Naročito je važno rano prihvaćanje i primjena održivog razvoja, čiji koncept ovisi o jasnoći razrade ekonomskih zahtjeva i uvjeta i njihovih posljedica.

Bit je ustanoviti principe usaglašenog upravljanja resursima i ekonomika okoline uz primjenu na makro i mikroekonomskoj razini, a one su apsolutno identične s onima kojima je podloga efikasna ekonomska politika. Da bi se navedeno uspješno moglo ostvarivati, postavljeni su slijedeći zahtjevi:

- da su vlastiti resursi procijenjeni prikladno,
- da su primjenjena tržišna načela kao zahtjev i dopuna upravljanju,
- princip: zagađivač plaća za kontrolu zagađenja,
- da korisnik plaća korištenje resursa,
- da vlada korigira neuspjehe u upravljanju resursa,
- da se korigiraju institucionalni propusti u upravljanju resursima i politika zaštite okoline,
- da donesena i korištena regulativa mora biti temeljena na kriterijima efikasnosti,
- da se politika zaštite okoline i ekonomija razvijaju i primjenjuju i dalje unapređuju i dopunjuju.

Pojam održivog — trajnog razvoja izveden je prevladavanjem pojmova ekonomskog rasta i ekonomskog razvoja i označava razvoj pri kojem su obujam i dinamika čovjekovih proizvodnih i potrošnih procesa dugoročno usklađeni s obujmom i dinamikom proizvodnih i potrošnih procesa koji se odvijaju u prirodi. Održiv razvoj ne isključuje ekonomski rast. Proizvodnja može i treba rasti ali ne smije ugrožavati čovjekovo zdravlje, biljne i životinjske vrste, prirodne tokove elemenata itd.

Postavlja se pitanje je li ove suprostavljene prirodne i antropogene procese moguće izmiriti? Pitanje ima svoj tehnološki, ekološki, medicinski, psihologijski, ekonomski i sociološki aspekt; ustvari se radi o pitanju civilizacijskih razmjera. Do sada je na nj dan potvrdni odgovor s tehnološke i ekološke strane. Suvremena tehnologija uspijeva redefinirati zagađujuće proizvodne i potrošne procese, a suvremena ekologija je dovoljno razvijena da se takvim redefinicijama pruži potrebne ekološke kriterije i parametre.

Ekološka odredivost i tehnološka izvedivost održivog razvoja upućuju na presudni značaj ekonomskog aspekta. Preobraziti proces proizvodnje i potrošnje tako da se nastave odvijati u skladu sa svojim prirodnim okruženjem znači izmijeniti strukturu investicija, podnijeti troškove čišćenja već zagađene okoline, uvesti posebne ekonomske mjere i posebno zakonodavstvo koje će neposrednim ograničenjima natjerati ekonomske subjekte da udovolje zahtjevima zaštite okoline u kojoj žive. Ono što je velik problem je činjenica da ta preobrazba traje u najrazvijenijim zemljama već petnaestak godina, a u nerazvijenim zemljama je tek počela. Pri tome se javlja dilema da li nerazvijeni, čiji je prostor zagađen, trebaju početi sa sanacijama i prevencijom odmah ili ta skupa aktivnost treba čekati dok se ne dostigne neka viša razvojna razina.

Prva generacija mjera zaštite okoline počela je početkom sedamdesetih godina u razvijenim zemljama — primjerice primjenom regulativnih zakonskih mehanizama zabrane zagađivanja i kažnjavanja zagađivača i prekršitelja. To je ekonomski promatrano stvaralo dodatne troškove za proizvođače zagađivače, a što je u nerazvijenim zemljama percipirano kao opterećenje koje mogu podnijeti samo bogati.

Druga generacija mjera koje su se počele primjenjivati krajem sedamdesetih godina donekle je ublažila ovo pitanje. Ove su mjere usmjerene i na investitora kako bi se već u fazi planiranja svojih djelatnosti vodilo računa o svojoj okolini. Potencijalni zagađivači su od tada obavezni prihvatiti studiju utjecaja na okolinu njihovog projekta i preinačavati projekt sve dotle dok ne postane ekološki podoban. Ovo je mnogo efikasnije prevencijom i poduzimanjem preventivnih mjera zaštite, nego provođenjem naknadnih sanacijskih mjera i ugradnje naknadno zaštitne opreme. Da bi se ove tehnološke mjere bile efikasne, uvjet je efikasna i razvijena uprava i dovoljno stručnjaka praktički svih profila. U nerazvijenim zemljama, a nažalost i u nas, to je percipirano kao nešto što se ne može provesti ni brzo ni jeftino.

Pitanje razvojnog trenutka u kojem se treba početi brinuti i o okolini apsolvirano je trećom generacijom mjera koje su formirane sredinom osamdesetih godina. Te mjere (nazivaju ih i strategijama) svode se na integralno prostorno ekonomsko planiranje kojim se sagledava i određuje dugoročno optimalno korištenje okoline. Takve strategije javljaju se u vrijeme kada su zagađenja tolika da postaje očito da odlaganje zaštite okoline povećava društvene troškove i da svakako usporava razvoj. Uz to se pokazalo da sredstva koja su u nerazvijenim zemljama mogla biti potrošena za zaštitu, a bila bi uložena u okolinu opasne djelatnosti, nisu nužno ubrzala ekonomski rast. Najbolji primjer za to je primjerice bezobzirno zagađenje Save, Kaštelanskog i Kvarnerskog područja koji navode na postavljanje bitnih pitanja smisla i svrhe takvog rasta i razvoja koji neposredno ugrožava ljudsko zdravlje i živote, i tako praktički obezvređuje porast materijalnog standarda.

Trećom generacijom mjera razvoj se usmjerava tako da postaje održiv-trajan. Ovo podrazumijeva i pretpostavlja usklađeno i efikasno zakonodavstvo provođenje zakona, razvijen poreski sistem i sistem ekonomskih olakšica i opterećenja, razvojem metodologija ocjene investicijskih projekata, sistem praćenja i kontrole zagađivača i njihovih učinaka.

U Hrvatskoj su ove pretpostavke ispunjene tek djelomično. Praktički smo preskočili metode prve generacije mjera. Bez obzira na pristupe evidentno je da ulagati u kvalitetu okoline i kvalitetu življenja u Hrvatskoj treba **početi odmah!**

2. Svrha, cilj i metode rada

Radom se želi upozoriti na nužnost i potrebu stvaranja održivog društva kao vrsnog uvjeta održivog razvoja. Razmatraju se osnovni elementi održivog — trajnog društva, ekološki usklađenog društva — ekološki prikladnog društva. Upozorava se na potrebu pronalaženja našeg prikladnog termina za sustainable society.

Raspravlja se o osnovnim motivima svjesnog i nesvjesnog djelovanja pojedinca i društva u cjelini kao i o elementarnim mehanizmima i polugama za redefiniciju vrijednosnih sistema društva i njegovih ciljeva i kvalitete življenja.

Nastoji se i u nas potaknuti stvaranje temeljnih uvjeta za ostvarenje ekološki održivog — trajnog društva, pri čemu — kako se naglašava — esencijalnu katalizatorsku ulogu imaju socijalna ekologija, medicinska i ekološka psihologija te zdravstvena ekologija.

U radu su korištene metode: analize, dedukcije, sinteze i komparacije.

3. Što je to održivo društvo i kako ono treba izgledati?

Uz sve nabrojane regulative, tehnolojske i ekonomske instrumente za koje se smatra da su esencijalni za ostvarivanje održivog razvoja i zaštite okoline, zaboravlja se na jedan ključni aspekt, a to je nužnost promjene čovjeka i njegovog sustava vrijednosti i unutarnjih kvaliteta, te konzekventnih promjena društva i njegovog preodgajanja u smislu tzv. održivog društva. Bez ispunjenja tog uvjeta u preodgajanju cijelog društva i redefiniranju društvenih vrijednosti i ciljeva nema u praksi realizacije niti održivog razvoja!

3.1. Predviđanje i zamišljanje održivog društva

Korištenjem znanosti i tehnologije čovjek se transformirao od jedne od životinja u dominatora nad svim živim. Sada se suočava s krizom na našoj vlastitoj zemlji — vlastitom domu. Pokušajmo to provjeriti jednom pretpostavkom. Pretpostavimo da odjednom nestanu svi ljudi na svijetu!? Za tri ili četiri stoljeća zgrade bi se srušile, vozila bi izhrdala i propala, biljke bi

rekolonizirale polja, putove, zgrade. Voda, tlo i zrak bi se povremeno pročistili, a ugrožene vrste bi se obnovile.

Ovo jasno govori da nema ustvari krize okoline, već se radi o krizi civilizacije. Ljudi su se razmnožili epidemijским stopama. Stanovništvo se u ovom stoljeću na svijetu udvostručilo. Slijedeće udvostručenje stanovništva u svijetu bit će za narednih pedeset godina i tada će biti oko 12 milijuna ljudi na zemaljskoj kugli.

Iscrpljenje resursa i otpadna tvar također će se udvostručiti sa svakim podvostručenjem broja stanovnika. Tu ne pomažu stope rasta već je nužna velika transformacija. Nije problem samo u nedostatku resursa za sve te nove ljude, već bi otpaci s obzirom na količine izazvali globalne klimatske promjene — zatopljenje i efekt staklenika, a to bi oscilirajuće i nepredvidive posljedice uzrokovale brojne katastrofe. Klimatske promjene i gubitak ozonskog sloja smanjuju produktivnost ekosistema, tako da bi nove mase ljudi ostale bez mogućnosti prehranjivanja. Isto kao devastacija, klimatska nestabilnost može narušiti povjerenje; ljudi u rad i investiranje. Ekonomika se bazira na realnim očekivanjima, bez njihove realizacije ljudi odbijaju kredite, nagomilavaju dobra i robu te sakrivaju svoja sredstva. U budućnosti, ukoliko će klima oscilirati, to će dovesti do ekonomske katastrofe, postat ćemo žrtve vlastitog »uspjeha«.

Uspjeh je ono što društvo očekuje, a civilizacija nije stvarana za destrukciju. Suočeni smo s oprečnim transformacijama društva — socijalne transformacije, koje se ne mogu preskočiti niti zaobići. Jednako kao što se proučava kontrola rasta populacije i pokušava ju se obuzdati, ili priroda ekonomskih aktivnosti ili zakonitosti prirode, tako je potrebno proučiti i društvo i smrt koja je regulator svih tih aktivnosti.

3.2. Što možemo učiniti?

Današnji klasični vode suvremenih društava nesposobni su da shvate druge vrijednosti osim ekonomskog rasta, zaposlenja, potrošnje, kompeticije, snage i dominacije. Društvo koje slijedi te ciljeve ne može mimoći iscrpljenje svojih resursa, degradaciju prirode, otrovanje živih bića s otpadnim tvarima i poremećaje resursa i biosfere. Stoga je potrebna pažljiva transformacija društva i njegovih ciljeva na održiv način razvoja i održivo društvo. **Odbijanjem tih promjena, postat ćemo žrtve tih promjena!**

Pitanje je kako se transformirati u održivo društvo? Odgovor je posredan, da se to mora učiti i činiti u hod. Najveći broj društava uči sporo i bolno, ali ne uvijek, ponekad — kad se pređe kritični prag za učenje — to je začuđujuće brzo. Tko je među stručnjacima koji se bave teorijom socijalnih promjena mogao predvidjeti brzinu, intenzitet i domašaj promjena koje su se zbile u Istočnoj Evropi u 1989. godini? Kada društvo nema izbora i šansi za promjene, ono je »invalid« da predvidi budućnost iz prošlosti. Priroda i imperativi njenih zakona su naši najbolji i najsnažniji put u novo društvo.

Održivo društvo znači mnogo više nego držati ljude na životu. Valja upravljati, gospodariti prirodnim resursima tako da i buduće generacije mogu uživati u pristojnoj kvaliteti života.

Iz izloženoga slijedi zaključak da **postoje kontrastne karakteristike održivog društva nasuprot sadašnjem industrijskom društvu**. Koje su to kontrastnosti u ciljevima i vrijednostima?

1. Za život sposoban i podesan ekosistem je srž vrijednosti za održivo društvo i *conditio sine qua non*; a to podrazumijeva sve živo. Ekosistemi funkcioniraju sjajno bez čovjeka, ali ljudsko društvo nije sposobno za život bez ekosistema. Jedinke zahtijevaju u društvu kvalitetu življenja, uredno funkcioniranje društva i društvenog života u ekosistemu, koji također treba dobro funkcionirati. Mora se dati najviši prioritet za naš ekosistem. Sekundarni prioritet je za održivo društvo. Samo ako su osigurani zahtjevi za održanje života oba ova sistema, osigurana

je nada za kvalitetu življenja u bilo kojem društvu i načinu koji se izabere. U opreci tome lideri suvremenih društava izjednačavaju korištenje i iskorištavanje materija kvalitetom življenja i dozvoljavaju razaranje vitalnih sistema uz farizejsko naglašavanje da je to za opću dobrobit.

2. Održivo društvo afirmira ljubav kao primarnu vrijednost i širi ju ne samo na bliske i drage ljude, nego i na druge ljude u ostalim zemljama, budućim generacijama i ostalim vrstama. U opreci tome, sadašnje društvo nagraduje snagu, suparništvo i dominaciju iznad svega. Održivo društvo naglašava sudioništvo, združenost umjesto dominacije, suradnju umjesto suparništva, ljubav umjesto snage.

3. Održivo društvo afirmira pravdu, sigurnost kao ostale primarne vrijednosti. Naše sadašnje društvo teži tim vrijednostima uvijek, ali na militantni i opsjedavajući način, jer su društvene vrijednosti uvijek pod napadom na ličnosti u traženju blagostanja i snage. Sadašnje društvo ne može naći mir dok ne eliminira kontradikcije u strukturi svojih vrijednosnih sistema i strukture.

4. Održivo društvo potiče i ohrabruje samo realizaciju, pomaže ljudima da budu sposobni za ostvarenje i izvršenje potpunosti života. Djelovanje treba redefinirati u smislu samo realizacije, a ne samo u smislu ekonomske kompeticije. Treba razlučiti rad od zaposlenja. Osobe koje obavljaju vlastiti rad u neplaćenom učešću u društvu i obitelji valja vrednovati kao i one koji su visoko plaćeni. Samo uz poštivanje treba više proizlaziti iz spretnosti i vještina, umjetnosti, uz poštivanje truda i integriteta onih koji su zaposleni. Sve navedeno zahtijeva razmišljanje i izmjenu ciljeva u ekonomici društva.

4.1. Ekonomski razvoj je sredstvo, a ne krajnji cilj i ne može biti naš prioritet, međutim za život sposoban ekosistem mora biti najviši prioritet društva. Naše aktuelno krivo postavljeno i isticanje i naglašavanje razvoja mora dati put za spoznaju da postoje granice za rast ljudske populacije i ekonomske aktivnosti.

4.2. Održivo društvo treba stvarati kvalitetu proizvoda koji trebaju biti obljubljeni, trajni i sačuvani. Proizvodi moraju biti tako dizajnirani da je moguća njihova sigurna dispozicija. Ljude treba educirati da vole ljepotu, jednostavnost. Istovremeno suvremena društva naglašavaju različitost, a za korištenje resursa treba stvarati kulturu, koja će nas voditi do naše bolne ostavštine.

4.3. Održivo društvo koristi oboje, planiranje i tržište kao bazu i dodatne informacijske sisteme. Tržišta mogu predvidjeti buduće ne učinjene moralne izbore između objekata i politike.

4.4. Javna dobra (škole, autoputovi, parkovi, zaštita okoline itd.) su upravo značajni za kvalitet života, kao i privatna dobra. Održiva društva priznaju da tržišta nisu sposobna za osiguranje javnih dobara, i očekuje se da to osiguraju vlade kroz takse. U opreci tome, naše oslanjanje na tržišta u suvremenom društvu proizvoda i proizvodnje je lično bogatstvo i javna prljavština.

3.3. *Uloga znanosti i tehnologija u ostvarivanju održivog društva*

Onaj tko raspolaže informacijama i kontrolira i vlada znanošću i tehnologijom može se smatrati da dominira svim ostalim stvorenjima. Održivo društvo može nastaviti daljnji razvoj znanosti i tehnologije i potrebna praktična kreativna rješenja, koja su usaglašena s okolinom, i ekonomski su izvediva. Međutim, održivo društvo mora moći predvidjeti potencijale tih snažnih snaga u moguće devijacije u zlo (oružja) i razviti njihovu društvenu kontrolu. U sadašnjem društvu to nije slučaj i ustanovljene »kontrolne« znanosti i tehnologije u suvremenom društvu i njihov razvoj bez predviđanja posljedica i potreba kontrole dovodi već do ekscenčnih stanja — kloniranje primjerice, genetička oružja, ekološki rat i slično.

Snažne nove tehnologije mogu izazvati dalekosežne promjene u ekonomskim modelima, načinu života, upravljanju, socijalnim vrijednostima. One su često mnogo snažnije nego svakodnevno inducirane promjene socijalnih vrijednosti, a zakonske odredbe mogu se i ukinuti, opozvati, ali se to ne može učiniti sa snagom novih tehnologija. Zbog toga održivo društvo ne smije dozvoliti razvijanje-prestrojavanje i implementaciju novih tehnologija bez pažnje i opreza u pogledu dugoročnih učinaka predložene tehnologije i prilagođenih kontrola i korekcija njihova razvoja.

3.4. Društveno učenje kao dinamika socijalnih promjena za postizanje održivog — trajnog društva

Društva su oduvijek učila, ali socijalno učenje tek dolazi kao svjesna društvena politika u održivom razvoju društvu, ne samo u smislu i odnosu s prisutnim problemima, već i u realizaciji vizija dobrog društva. Ne jednom čak niti najveći diktatori nisu imali snage da induciraju trajne socijalne promjene (društvene promjene). Značajne i stalne društvene promjene dešavaju se gotovo točno kada svatko uči o potrebi promjena i vrijednostima i djeluje prema njima; zbog toga socijalno učenje je najbolja strategija za razvijanje održivih i ekološki ispravnih načina ponašanja, što vodi kvalitetnu življenju. U suprotnome sadašnje društvo ne može gledati unaprijed i baviti se i rješavati probleme prije nego postanu snažna i izravna prijetnja (odsustvo predviđanja).

4. Rasprava

Da bismo trajno zaštitili svijet, a pod pojmom svijet podrazumijeva se cjelokupni ljudski rod i planeta na kojoj živimo sa svime onim što je od prirode dato čovjeku i njegovoj planeti, od samouništenja možda je potrebno istražiti i razumjeti što je to što navodi ljudski rod na autodestruktivno ponašanje.

Poznato je da se djeca i mladi razvijaju i oblikuju svoju ličnost kroz identifikaciju s odraslim osobama i na taj način ugrađuju u svoju ličnost i način mentalnog funkcioniranja odraslih iz svoje okoline. Razmotrimo odrastanje dijela naše omladine, pa ćemo bolje razumjeti što to mi odrasli činimo.

Obitelj je bazična institucija koja predstavlja bitnu snagu u formiranju ličnosti mlade osobe. Obitelj u isto vrijeme kroz svoju funkciju i klimu odražava opće društvenu klimu, čija je specifičnost u današnje vrijeme individualizam i uspjeh po svaku cijenu. Kultura konzumiranja kroz obitelj kreira potrebe mladih. A to su takve potrebe, koje već u času kad su zadovoljene, ponovo se bude i rastu. I na taj način osoba je u stalnom stanju nezadovoljenja. Osjećaj stalnog ili repetiranog neuspjeha pokreće nove osjećaje: osjećaj zavisti, ugroženosti i konačno osjećaj agresije.

Što se mlada osoba više kreće (okreće) vanjskom svijetu, to se više hvata u mrežu kompetitivnog stjecanja. Sve ono što nosi, posjeduje i čime se služi doživljava kao sliku sebe, kao svoj identitet. To je uvijek nešto što njegov susjed može imati bolje, više i modernije. I sada mlada osoba tragajući za svojim autentičnim identitetom posuže za sve skupljim materijalnim dobrima i vrednuje sebe kroz to kako to uspješno čini. Ali takav način građenja vlastitog identiteta stvara intrapsihički vakuum. Mladenačke iluzije i fantazije potkrepljuju se potrošačkim trendom društva. Konačni rezultat je pomak od emocionalnih investicija u emocionalne investicije u materijalne objekte. Na taj način čovjek čovjeku, priroda čovjeku postaju stvari koje služe da bi se koristile i iskoristile do uništenja za vlastito zadovoljstvo.

Osnovno obilježje svijeta odraslih ljudi danas je rivalstvo, koje je sebi samom svrha. Nekoć se čovjek natjecao sa svojim protivnikom oko objekta ljubavi. Danas kao da slabi čovjekova

sposobnost da voli i da bude voljen. Međutim, potreba biti voljen i voljeti ostaje, ali bez sposobnosti da se zadovolji. Ova nezadovoljena potreba zamjenjuje se drugom, koja nikada ne može u potpunosti biti zadovoljena, te pretvara čovjeka u nezasitno stvorenje. Ovo su elementi koji pokreću ljudsko društvo, destruktivno ponašanje prema prirodi i prema svom ljudskom rodu. Stoga se čini da ćemo morati svim dosadašnjim preventivnim programima za očuvanje ljudskog roda i njegove planete dodati još jedan program. Taj program mora biti posvećen mladima s ciljem da ih vrati pravim vrijednostima čijim njegovanjem neće biti ugrožena egzistencija ljudskog roda. Kako to učiniti? To je još nepoznanica. Potrebna su psihologijska i sociologijska istraživanja čiji će cilj biti traganje za mogućnošću vraćanja čovjeka pravim vrijednostima; naučiti ga da se svijet gradi u ima ljubavi za drugog čovjeka i za prirodu, a ne u ime ne znam čega.

Aktualni trenutak ljudskog roda nalazi se u krizi porodice i krizi školstva i obrazovanja. Potrebno je na tom planu izvršiti istraživanja čiji rezultati će nam pomoći u nastojanjima humaniziranja porodice, školstva, odgojnih institucija i međuljudskih, pa i međunacionalnih odnosa. Mijenjajući odnos pojedinca prema prirodi koja ga okružuje, mijenjat će se i odnos čitave zajednice i obrnuto.

Jasno je svakom školskom djetetu da treba učiti i na to objašnjenje se ulaže ogromna energija, međutim rijetko mu se ukazuje kako to valja ispravno činiti, odnosno nitko ga ne uči učiti. U održivom društvu bit će reafirmirana tradicija da su spoznaje o djelovanju prirode bazične i da moraju biti predmet edukacije. To je zahtjev za edukaciju svakog, kao što stoji i zahtjev da se uči povijest.

Ekološko učenje mišljenje uči da su geosfera i biosfera kao sistemi prikladni za razumijevanje u svjetskom zahtjevu naroda da uče kako misliti holistički, sistematski i za budućnost. Sve je u prirodi povezano i moramo naučiti predviđati drugi, treći i četvrti red posljedica za svaku namjeru velike društvene akcije. Održivo društvo mora korigirati izvratanje ekološkog mišljenja i poštivati one koji koriste ekološko razmišljanje.

Održivo društvo treba redizajnirati, a vlade da maksimiraju njihovu sposobnosti i spremnost za učenje. U tom cilju valja osigurati nova djelovanja, primjerice, »Savjet za dugoročno upravljanje društvom i vođenje društva«. Sadašnje društvo, međutim, razmatra i prihvaća kratkotrajne perspektive uz taštinu samo za sebe i praktično negiranje vizija »nepraktičnih sanjalica« i stalno otimanje za udio u krizi nakon krize, umjesto da se predviđa.

Učenje i edukacija održivog društva zahtijeva da upravljači slušaju građane ne samo da budu maksimalno otvoreni već i za kultiviranje učenja i odnosa između ovlaštenih službenika i građana. Najuspješnije rukovođenje nastaje kada je između građana i ovlaštenih službenika uzajamno razumijevanje za probleme i spoznata potreba njihovog rješavanja. U dosadašnje vrijeme vlasti postupaju upravo suprotno, rutinski rješavaju probleme između stručnjaka i ovlaštenih službenika i provode akcije bez konzultacije javnosti.

Spoznaja da naše zdravlje i blagostanje mogu biti ugroženi ponašanjem ljudi, firmi ili vlada drugih zemalja uzrok su nastojanjima održivog društva za provođenje efikasne planetarne politike. To ohrabruje tradicionalne društvene pokrete i političke partije. Ovo će dovesti do stvaranja planetarnog društvenog učenja, a što je uvod za nastajanje svjetskog društva sa svjetskom vladom.

Učenje vlastitog puta u održivo društvo nije samo stvar modernog preferiranja, ono je i jedini put u ovom trenutku. Upravljanjem i korekcijama može se promijeniti ponašanje, ali ne i stvoriti novo društvo. Društvo se ne može promijeniti dok svi ljudi ne postanu svjesni potrebe promjena. Tako dugo dok svremeno društvo djeluje razumno, a vođe drže reafirmaciju tog društva na pravom putu, mnoštvo naroda ne želi slušati poruke o nužnosti i hitnosti

promjena. Iz tih razloga potrebne promjene kasne, a uvjeti životnih sistema na našoj planeti su sve lošiji, prije nego što bi mogli biti bolji. U uvjetima velikih sistemskih poremećaja društveno učenje može biti izuzetno brzo.

Naše zajedničko putovanje obećaje da će biti promjenjivo i uzbudljivo unatoč poteškoća. Dar razuma dan je samo našoj vrsti, što stvara našu sposobnost da proučavamo i/ili proričemo prošlost i predviđamo budućnost. U globalnom sagledavanju sve odluke postaju moralne odluke. Odlučivanje nije samo čin, već i moralni sud i procjena. Ljudska bića imaju svijest o biološkom zajedništvu i jedinstvu kao globalnu svijest koja će ubrzati društvene promjene. Oni koji razumiju što se dešava s našim svijetom nisu oslobođeni da se zbog toga žacaju te odgovornosti.

5. Zaključci

Nakon izloženog slijede mogući odgovori na postavljeno pitanje u naslovu rada: Je li ekološki održivo društvo (sustainable society) budućnost ili utopija?

1. Održivo — ekološki sukladno društvo jedna je od mogućih šansi za rješenje krize naše civilizacije, a time i globalne krize ekološkog stanja naše planete i njezine budućnosti.

2. Ne postoji globalni model i recept za takovo društvo, već se svako društvo u svom razvoju i ustrojstvu treba rukovoditi ekološkim i moralnim principima održivog društva.

3. Da bi se ova pomalo utopistička i idealistička koncepcija održivog društva mogla početi i ostvarivati, nužno je provesti sustavna socioekološkijska i ekopsihologijska istraživanja u cilju traganja za mogućnošću vraćanja čovjeka pravim vrijednostima. Jedino s takovim jedinkama društva moći će se pravilnim odgojem i obrazovanjem mladih i budućih naraštaja ostvariti prve korake u očito dugoročnom i nužnom procesu cjelokupnog svjetskog društva.

4. Za očekivati je da će upravo mlada i propulzivna struka socijalne ekologije u inter i multidisciplinarnom radu dati odgovore i smjernice na mnoga u ovom radu postavljena pitanja.

LITERATURA:

1. Čiček, J.: Izvještaj sa Workshopa o upravljanju okolinom. World bank, UNDP, OECD, EZ. Beograd svibanj 1990.
2. Čiček, J.: Izvještaj sa Evropske konferencije: Action for a common future, Bergen svibanj 1990.
3. Čiček, J., Bogdanović, S., Cifrić I.: Ecological project People University city of Zagreb. International Conference: Action for a common future, Bergen svibanj 1990.
4. Čiček, J.: Razvoj i okolina u nas jučer danas sutra. Rasprava okruglog stola Trećih programa radio Beograda, Ljubljane, Sarajeva, Skopja i Zagreba, Stubičke Toplice, 31. svibnja do 1. lipnja 1990. godine.
5. Čiček, J.: Mjesto ekologije i zaštite i unapređenja okoline u planiranju razvoja općenarodne obrane i društvene samozaštite. 33. Ljetna škola Andragoga, Pula 18. do 23. lipnja 1990.
6. United states workshop on Economics of sustainable development, Washington, DC. January 23-26., 1990. United States Environmental Protection Agency.

AN ECOLOGICALLY SUSTAINABLE SOCIETY: FUTURE OR UTOPIA?

JOSIP ČIČEK

Department of Civil Engineering, Housing and Municipal
Services and Environmental Protection

MARIJA ČIČEK

Clinical Centre Zagreb, Clinic for Psychological Medicine

After elucidating the main principles of the ecologically sustainable society, an attempt is made to answer whether this contemporary aspiration of an ecological civitas dei is possible. Some examples around the world especially indicate the impossibility to effectuate sustainable development without an ecologically sustainable society. Whereby, some psychological and medical aspects in dealing with this issue are particularly pointed out. The authors write in favour of actualizing an ecologically sustainable society as one of the possible ecological and sociocultural aspects of the future.